

กรรมในบริบทของอารยธรรมอินเดีย Karma in the Context of Indian Civilization

พระมหานุกูล เงามาม

Phramaha Anukul Ngaongam

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

Corresponding Author's Email: 6381021222@student.chula.ac.th

Received: August 27, 2024; **Revised:** September 17, 2024; **Accepted:** September 26, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมในบริบทของอารยธรรมอินเดีย เพื่อศึกษาความแตกต่างด้านแนวคิดเรื่องกรรมจากศาสนาสำคัญของอินเดีย 3 ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์, ศาสนาเชน, และศาสนาพุทธ ผลจากการศึกษาพบว่า ศาสนาพราหมณ์ยุคพระเวทเห็นว่ากรรมทั้งหมดล้วนขึ้นอยู่กับพระเป็นเจ้าเป็นผู้บันดาล กรรมในยุคนี้จึงเชื่อมโยงกับการบูชาบวงสรวงและการปฏิบัติตามหน้าที่บรรพบุรุษไว้ในคัมภีร์พระเวทอย่างเคร่งครัด ภายหลังคัมภีร์ยชุคอุปนิษัตเริ่มปรากฏแนวคิดเรื่องสังสารวัฏและการประกอบยัญพิธีที่ต้องควบคู่ไปกับการทำกรรมดีและการทำให้บริสุทธิ์ ส่วนศาสนาเชนและศาสนาพุทธซึ่งเป็นกลุ่มศาสนาฝ่ายอเทวนิยม ยอมรับกรรมดีและกรรมชั่วที่เกิดขึ้นทางกาย วาจา ใจ แต่ศาสนาเชนให้ความสำคัญกับกายกรรมที่เรียกว่า กายทณทะ มากที่สุด ในขณะที่ศาสนาพุทธเห็นว่ากรรมทางใจหรือโมกกรรมคือส่วนที่สำคัญที่สุด การหลุดพ้นจากบ่วงกรรมของศาสนาเชนเกิดจากการบำเพ็ญพรตซึ่งประกอบด้วยความเคร่งครัดภายใน 6 อย่างและความเคร่งครัดภายนอก 6 อย่าง ส่วนศาสนาพุทธเน้นการปฏิบัติตามทางสายการหรือมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งได้แก่ อริยมรรค 8 ประการ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องหลักปฏิบัติและหลักคำสอนของ 3 ศาสนามีส่วนที่ต่างกัน จึงมีผลต่อการเผยแพร่แนวคิดและหลักการทางศาสนาที่ต่างกันออกไป

คำสำคัญ: กรรม; ผลของกรรม; อารยธรรมอินเดีย

Abstract

This academic article examines the concept of karma in the context of Indian civilization to examine the differences in the concept of karma from three major Indian religions: Brahmanism, Jainism, and Buddhism. The results of the study found that the Vedic Brahman religion believed that all karma depended on the gods as the inspirer. Karma in this era was therefore linked to worship and strictly following the caste duties specified in the Vedas. Later, in the Upanishad scriptures, the concept of Saṃsāra and the performance of sacrifices that must go hand in hand with good deeds and purification began to appear. Jainism and Buddhism, which are atheistic religions, accept good and bad karma that occurs through

the body, speech, and mind. However, Jainism places the greatest importance on physical karma, called Kāyadaṇḍa, while Buddhism sees mental karma, or manokarma, as the most important. Jainism's liberation comes from the practice of asceticism, which consists of six internal and six external austerities. Buddhism emphasizes the practice of the Middle Way, which is the Noble Eightfold Path. However, due to the limitations in the practices and doctrines of the three religions, there are some differences, which have resulted in the spread of religious ideas and principles being different.

Keywords: Karma; Effect of Kamma; Indian Civilization

บทนำ

อินเดียเป็นดินแดนที่มีประวัติความเป็นมาและอารยธรรมอันยาวนาน ศาสนาและลัทธิสำคัญของโลกจำนวนมากถือกำเนิดขึ้นในดินแดนแห่งนี้ ศาสนาพราหมณ์, ศาสนาเชน, และศาสนาพุทธ เป็นศาสนาเก่าแก่ที่ถือเกิดขึ้นในอินเดียและบางศาสนาได้แพร่หลายไปยังดินแดนอื่น ๆ ส่งผลให้แนวคิด ความเชื่อ และหลักปฏิบัติทางศาสนาเหล่านี้แพร่หลายตามไปด้วย แนวคิดสำคัญที่ปรากฏอยู่ในศาสนาทั้ง 3 คือแนวคิดเรื่องกรรมที่มีคำอธิบายแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์ที่เป็นพหุเทวนิยมกับศาสนาเชนและศาสนาพุทธที่เป็นอเทวนิยม

ศาสนาพราหมณ์มุ่งอธิบายกรรมเชื่อมโยงกับหลักคำสอนตามคัมภีร์พระเวทที่เชื่อเรื่องการบวงสรวงบูชาและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเป็นเจ้าตามแนวทางกลุ่มเทวนิยม ในขณะที่ศาสนาเชนและศาสนาพุทธเลือกอธิบายกรรมและผลของกรรมผ่านการกระทำของบุคคล แต่ศาสนาทั้ง 2 นี้ให้ความสำคัญต่อมุมมองและประเภทของกรรม รวมถึงแนวทางการหลุดพ้นกรรมที่แตกต่างกัน หลักการเหล่านี้ส่งผลให้ศาสนาเก่าแก่ทั้ง 3 มีคำอธิบายแนวคิดเรื่องกรรมต่างกัน โดยกรรมของศาสนาพราหมณ์ขึ้นอยู่กับพระเป็นเจ้าและพิธีบวงสรวงบูชาตามหลักการในพระเวท ศาสนาเชนจะให้ความสำคัญกับกายกรรมและกรรมเก่าซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิต การบำเพ็ญตบะทางกายเพื่อทำลายกรรมเก่าจึงเป็นหนทางต่อการหลุดพ้นตามหลักศาสนานี้ ส่วนศาสนาพุทธที่เน้นมโนกรรมเป็นหลักและการปฏิบัติตามหลักมรรค 8 เพื่อความพ้นทุกข์และเป็นการทำลายกรรมได้อย่างเด็ดขาดตามหลักศาสนา จากคำอธิบายเรื่องกรรมที่ต่างกันส่งผลให้ความคิด ความเชื่อ หลักคำสอนและหลักปฏิบัติของแต่ละศาสนาในอินเดียมีความแตกต่างกันไปโดยปริยาย เห็นได้ชัดว่าศาสนิกในศาสนาพราหมณ์ยังคงสืบทอดพิธีกรรมการเซ่นสรวงบูชาซึ่งเป็นการให้ความสำคัญต่อพระเป็นเจ้าหรือสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติในวิถีชีวิตประจำวันมาจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ศาสนิกของศาสนาเชนและศาสนาพุทธเน้นการบำเพ็ญพรตและการฝึกตนตามหลักศาสนาที่เชื่อว่าเป็นหนทางขัดเกลากิเลสได้อย่างแท้จริงและเป็นวิถีที่ต่างจากศาสนาพราหมณ์อย่างสิ้นเชิง

บทความเรื่องนี้จึงมุ่งศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมจากศาสนาทั้ง 3 ซึ่งอยู่ในบริบทของอารยธรรมอินเดียตั้งแต่อดีตและมีลักษณะความคิดความเชื่อที่เหมือนและแตกต่างกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายลักษณะกรรมและการหลุดพ้นจากกรรมตามแนวทางของศาสนาทั้ง 3 ซึ่งนับว่ามีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของชาวอินเดียมาอย่างยาวนาน ขอบเขตของการศึกษาผู้เขียนจะค้นคว้าจากคัมภีร์ทางศาสนาของอินเดีย บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนหนังสือที่อธิบายเรื่องกรรมของศาสนาทั้ง 3 ประกอบกัน

แนวคิดเรื่องกรรมในศาสนาพราหมณ์

กรรม มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตว่า กรฺม/กรฺมน (พระมหาธนกร สุขเสริม, 2541) ซึ่งหมายถึง การกระทำหรือผลแห่งการกระทำ กล่าวคือเป็นการกระทำอันเกิดจากเจตนา ศาสนาพราหมณ์มีแนวคิดเรื่อง ของอาตมันหรือชีวาตมันซึ่งสิงสถิตอยู่ในร่างกายมนุษย์ เทวดา หรือสัตว์ประเภทต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา คอยทำ หน้าที่เวียนว่ายตายเกิดตามผลกรรม ในศาสนานี้มีความเชื่อว่าอาตมันหรือชีวาตมันไม่มีการแตกดับ ไม่มีสิ่งใด สามารถทำลายได้ ทำให้เกิดแนวคิดเรื่องความเป็นอมตะของวิญญาณ (ไวภพ กฤษณสุรรณ, 2562) ผู้เขียนได้ จำแนกกรรมในศาสนาพราหมณ์อาจแบ่งออกเป็น 2 ยุคหลัก ๆ ได้แก่ 1) กรรมในยุคพระเวท และ 2) กรรมใน ยุคอุปนิษัท

1. กรรมในยุคพระเวท

พระเวทคือคัมภีร์ยุคเริ่มแรกในศาสนาพราหมณ์ เดิมทีมีเพียง 3 คัมภีร์ จึงเรียกว่า คัมภีร์ไตรเวท หมายถึงพระเวททั้ง 3 ประกอบด้วย 1) ฤคเวท 2) ยชุรเวท และ 3) สามเวท ต่อมาในสมัยหลังเกิดพระเวท เพิ่มขึ้นอีก 1 คัมภีร์ คือ อถรวเวท หรือ อถรรพเวท (คมกฤษ อยู่เติกเค่ง, 2561) คัมภีร์พระเวทแต่ละคัมภีร์มี อายุและความเก่าแก่แตกต่างกัน พระเวทที่เก่าที่สุดคือฤคเวท เกิดขึ้นราว 1700–1200 ก่อนคริสต์ศักราช (Frits, 2008) หลักคำสอนเรื่องกรรมในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์เดิมที่ให้ความสำคัญเรื่องกรรมดี-กรรม ชั่วจากการบูชายัญแด่พระเป็นเจ้า โดยเฉพาะพระพรหมที่มีสถานะเป็นเทพสูงสุด บทสวดต่าง ๆ มากมายใน คัมภีร์ฤคเวทถือเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าการให้ความเคารพยำเกรงต่อพระเป็นเจ้าเป็นสิ่งสำคัญ ศาสนา พราหมณ์ยุคพระเวทมีหลักความเชื่อเรื่องความบริสุทธิ์อันเกิดจากการเช่นสรวงบูชาและความพอใจของพระ เป็นเจ้า ทำให้มนุษย์ในสังคมอินเดียยุคนั้นไม่ได้มองกรรมและผลกรรมจากปัจจัยอื่น ๆ ประกอบกัน

เนื่องจากพระเวทเป็นยุคที่ยังไม่ปรากฏแนวคิดเรื่องสงสารวัฏคือการเวียนว่ายตายเกิด (จันทรศิริ แท่นมณี, 2522) ในฤคเวทปรากฏบทสวดอ้อนวอนต่อพระเป็นเจ้ามากกว่า 33 องค์ เช่น บทสวดสำหรับพระ พรหม พระอินทร์ และพระอัคนี เป็นต้น (เกื้อพันธุ์ นาคนุปผา, 2520) เดิมทีพระเป็นเจ้าเหล่านี้เกิดขึ้นจาก บุคลาธิษฐานของธรรมชาติที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์นั่นเอง พระเป็นเจ้าที่เป็นตัวแทนของ ธรรมชาติจึงกลายเป็นสิ่งลึกลับ น่าหวาดกลัว ทรงพลังอำนาจ สามารถให้คุณให้โทษได้ในทัศนะของผู้คนยุคนั้น รวมไปถึงความเชื่อว่าพระเป็นเจ้าสามารถกำหนดผลกรรมดี-กรรมชั่วของมนุษย์ได้ ส่งผลให้กรรมและผลกรรม ยุคพระเวทจึงมุ่งไปที่การปฏิบัติตามกฎวาระและพิธีกรรมบวงสรวงซึ่งแสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติต่อพระเป็น เจ้าและการปฏิบัติตามหลักการในพระเวทอย่างถูกต้องเป็นเครื่องยืนยันกรรมดีของผู้คนในสังคม (เดือน คำดี, 2559) เห็นได้จากโคลงในคัมภีร์ฤคเวทมณฑลที่ 1 ที่แสดงถึงการเคารพบูชาพระอัคนีซึ่งเป็นเทพสำคัญองค์ หนึ่งในยุคพระเวท “อคนิมิเฬ บุโรหิตํ ยชฺยสฺย เทวมฤตฺวิชม ฯ โหตารํ รตนธาดมม ฯ ข้าพเจ้าขอสดุดีพระอัคนี เทพเจ้า ผู้เป็นบุโรหิต ผู้เป็นแสงสว่างแห่งยัญ ผู้ประกอบยัญพิธีตามฤดูกาล ผู้ร้องเรียกเทพ เจ้าทั้งหลาย และผู้ ประทานทรัพย์สมบัติ ฯ (ฤคเวทสังหิตา อังอิงใน จำลอง สารพัดนึก, 2030)

ข้อความจากโคลกของคัมภีร์ฤคเวทได้แสดงให้เห็นว่า แนวคิดของผู้คนในอินเดียยุคนั้นต่างมุ่งความสนใจไปที่การบูชาบวงสรวงพระเป็นเจ้า การทำกรรมดีและการได้รับผลกรรมดีจึงขึ้นอยู่กับกำบังบาลของเทพต่าง ๆ ทั้งหมด ดังนั้น แนวคิดเรื่องกรรมยุคพระเวทจึงขึ้นอยู่กับพิธีกรรมและหลักปฏิบัติที่บันทึกไว้ในพระเวทอยู่ตลอดเวลา

2. กรรมในยุคอุปนิษัท

อุปนิษัท คือยุคคัมภีร์ปรัชญาของศาสนาพราหมณ์ที่เรียกกันว่า “เวทानตะ” หมายถึง คัมภีร์ท้ายสุดของพระเวท (Johnson, 2009) เนื้อหาหลักของอุปนิษัทกล่าวถึงเรื่องอาตมัน สังสารวัฏ หลักปรัชญาและหลักกรรมในศาสนาพราหมณ์ ในที่สุดคัมภีร์นี้ได้กลายเป็นปรัชญาสำคัญอีกเรื่องหนึ่งของศาสนาพราหมณ์ (Olivelle, Patrick, 2017) อายุของอุปนิษัทไม่สามารถกำหนดได้แน่นอน อุปนิษัทบางเรื่องเก่ากว่ายุคศาสนาพุทธ บางเรื่องเกิดขึ้นร่วมสมัยกับศาสนาพุทธ แต่บางเรื่องเกิดขึ้นหลังศาสนาพุทธ (จำลอง สารพัดนึก, 2530)

กรรมในอุปนิษัทมุ่งเน้นไปที่การประกอบหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งตามหลักศาสนาโดยมีพระเป็นเจ้าคอยเป็นผู้ควบคุมและสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง กรรมในยุคอุปนิษัทยังขึ้นอยู่กับพลังอำนาจของพระเป็นเจ้าหรือพรหมเป็นผู้บันดาล (พระมหานรกร สุขเสริม, 2541) อุปนิษัทระบุว่ากรรมมีทั้งฝ่ายดี (กุศล) และฝ่ายชั่ว (อกุศล) กรรมฝ่ายดีแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1) กรรมดีระดับธรรมดา ที่เกิดจากการบูชาบวงสรวง การสวดอ้อนวอนพระเป็นเจ้าตามหน้าที่อย่างเคร่งครัด การบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม การบริจาคทาน เป็นต้น และ 2) กรรมดีขั้นสูงสุด คือการบำเพ็ญตนเพื่อทำลายอวิชชาให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงและเข้าถึงสภาวะที่แท้จริง กล่าวคือการรู้จักและเข้าใจอาตมัน (วิญญาณ) จนรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน ไม่เกิดการยึดติด ไม่ยึดมั่นถือมั่น ในที่สุดก็จะเข้าถึงปรมาตมันคือความสุขอันเป็นนิรันดร์ (พระมหาโกมล กมล และพระเทพสุวรรณเมธี, 2559; พัน ดอกบัว, 2545) หากพิจารณาในกรณีนี้จะเห็นว่าในยุคอุปนิษัทนั้นกรรมดีขั้นพื้นฐานไม่เพียงพอต่อการเข้าถึงโมกษะคือความหลุดพ้นได้ แต่ต้องเกิดขึ้นจากความศรัทธาในพระเป็นเจ้าและพระเวท การเช่นสรวงบูชา การสวดอ้อนวอน ควบคู่ไปกับกาย วาจา ใจที่บริสุทธิ์หมดจด จากคำอธิบายดังกล่าวนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของพราหมณ์ยุคอุปนิษัทที่อาจอนุมานได้ว่าเป็นการจำแนกบ่อเกิดกรรม 3 ทาง ได้แก่ กายกรรม วจีกรรมและมนกรรม

แนวคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ รวมถึงสังสารวัฏของศาสนาพราหมณ์เริ่มปรากฏและละเอียดขึ้นในยุคอุปนิษัท ทั้งยังปรากฏบทบาทของพระยายมผู้ตัดสินคดีความในนรกด้วย (กิ่งแก้ว อรรถาภรณ์, 2553) สรรพสัตว์จะต้องเวียนตายเกิดไปตามกรรมดี-ชั่ว มนุษย์ทุกคนสามารถข้ามพ้นกฎแห่งกรรมได้เมื่อรู้จักพรหมัน คัมภีร์อุปนิษัทอธิบายว่ามนุษย์ทุกคนก็คือพระพรหม เป็นผู้ที่สามารถเป็นอมตะได้ ไม่ดับสูญ อยู่นอกเหนือกาลเวลาและเป็นผู้เที่ยงแท้ เพียงแต่ถูกอวิชชาครอบงำทำให้ไม่ทราบความจริงเรื่องความบริสุทธิ์เที่ยงแท้ในตน ดังนั้นเมื่อเข้าใจและเข้าถึงแก่นแท้แห่งพรหมันคือความเป็นพระพรหมของตนก็จะบรรลุถึงโมกษะได้ (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2560) ตามข้อความในภุคคูปนิษัท “พระยายมราช (ตรัสว่า) พระผู้ดำรงอยู่โดยพระองค์เอง ได้เห็นอินทรีทั้งหลายออกสู่ภายนอก ดังนั้น มนุษย์จึงมองออกนอกและไม่เห็นสิ่งที่อยู่ภายใน มีอยู่น้อยคนที่

เนื่องจากโหยหาความเป็นอมตะ หลับตาที่มองออกนอกและหันเข้ามาดูบรมอาตมมัน คนเขลากระทำไปตามความปรารถนาของเนื้อหนังมังสา และหล่นลงไปสู่ข่ายที่โอบล้อมอยู่ของมัจจุ แต่ท่านผู้รู้ประจักษ์ว่าบรมอาตมมันมีความเป็นนิรันดร์ยอมไม่แสวงหาสิ่งที่จะผ่านไปเลย (สวามี ประภาวณันทะและเฟรเดอริกแมนเชสเตอร์, 2500-2503)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคำอธิบายเรื่องกรรมในอุปนิษัทยะปรากฏแนวคิดเรื่องสังสารวัฏและแนวคิดเรื่องการบรรลุมโงกษะคือความหลุดพ้นไปจากวัฏฏะ แต่อุปนิษัทยะยังคงเชื่อมโยงอยู่กับความศักดิ์สิทธิ์ของพระเป็นเจ้า รวมถึงการประพฤติตามคำสอนในพระเวทควบคู่กับการชำระกาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์หมดจด แสดงให้เห็นว่ากรรมและการพ้นกรรมในอุปนิษัทยะอาศัยความศรัทธาและการยอมรับอำนาจของพระเป็นเจ้าเช่นเดียวกับคำสอนในปรัชญาของกลุ่มอัสติกะอื่น ๆ ไม่ต่างกัน (พระมหาโกมล กมโลและพระเทพสุวรรณเมธี, 2559) โดยทั่วไปปรัชญาทางศาสนาของอินเดียสามารถสรุปได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มอัสติกะและกลุ่มนาสติกะ อัสติกะมี 6 สำนัก ได้แก่ 1) นยายะ 2) ไวเศิกะ 3) สังขยะ 4) โยคะ 5) มีมางสา และ 6) เวทานตะ กลุ่มปรัชญาสายนี้เชื่อในอำนาจของพระเป็นเจ้าและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท ส่วนปรัชญาสายนาสติกะ ได้แก่ ปรัชญาในศาสนาเชนและศาสนาพุทธ ซึ่งปฏิเสธเรื่องพระเป็นเจ้าเป็นผู้สร้างและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท แต่จะอธิบายกฎแห่งกรรมด้วยกฎธรรมชาติ กฎไตรลักษณ์ และหลักเหตุผล ปรัชญาสายนาสติกะนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2560; ฟีน ดอกบัว, 2555)

สรุปได้ว่ากรรมในศาสนาพราหมณ์เฉพาะยุคพระเวทมุ่งไปที่ความศรัทธาต่อพระเป็นเจ้าผู้สร้าง โดยเฉพาะพระพรหมคือเทพสูงสุดในบรรดาเทพเจ้าทั้งปวง ซึ่งเป็นผู้สามารถให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้และบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปในอำนาจของพระองค์ เนื่องพระเวทเป็นยุคที่ยังไม่เกิดแนวคิดเรื่องสังสารวัฏและการหลุดพ้น กรรมในยุคนี้จึงมุ่งเน้นในเรื่องการเซ่นสรวงบูชาพระเป็นเจ้าตามกฎพระเวทเพื่อให้ได้รับผลดีจากการบันดาลของพระเป็นเจ้า ส่วนยุคอุปนิษัทยะที่เริ่มปรากฏแนวคิดเรื่องสังสารวัฏและความหลุดพ้นเข้าสู่พรหมันกรรมและการพ้นกรรมยุคอุปนิษัทยะเป็นแนวคิดที่ต้องอาศัยกรรมดีระดับธรรมดาและกรรมดีระดับสูงคือการชำระ กาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ปราศจากมายาควบคู่กัน เพื่อเข้าถึงพรหมันคือการพ้นไปจากวัฏฏะ กลายเป็นผู้เที่ยงแท้ไม่ดับสูญ

แนวคิดเรื่องกรรมในศาสนาเชน

ศาสนาเชนเป็นศาสนาฝ่ายอเทวนิยม คำสอนของศาสนานี้คือกลุ่มปรัชญานาสติกะที่ไม่เชื่อถืออำนาจของพระเป็นเจ้าผู้สร้าง รวมถึงปฏิเสธความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท ศาสนานี้เกิดขึ้นราว 700-500 ปีก่อนคริสต์ศักราช และเป็นศาสนาร่วมสมัยกับศาสนาพุทธ ดังนั้น หลักคำสอนในศาสนาเชนจึงมีความใกล้เคียงกับศาสนาพุทธในบางแง่มุม (Strohl et al., 2021) คัมภีร์สำคัญในศาสนาเชนชื่อว่า คัมภีร์องคะหรือคัมภีร์อาคม (āgama) มีทั้งหมด 11 อังคะ ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกคำสอน พระวินัย และเรื่องเล่าชาดก ซึ่งเชื่อว่าสาวกผู้ใกล้ชิดพระมหาวิระได้รวบรวมขึ้นภายหลังการปรินิพพานของพระองค์ เนื้อหาสาระในคัมภีร์เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนที่

เน้นหนักในเรื่องอหิงสา มังสวิริติ (การเว้นการบริโภคเนื้อสัตว์) การคัดค้านสงคราม และวิธีการดำรงชีวิตของนักบวช รวมถึงหลักปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงนิวาระหรือนิพพาน (Gunvant, 2012)

เกี่ยวกับเรื่องกรรม ศาสนาเซนแบ่งแนวคิดนี้ออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ 1) กรรมดี (ศุภโภยยะ) 2) กรรมชั่ว (อศุภโภยยะ) ซึ่งผลแห่งกรรมทั้ง 2 ถือเป็นบ่อเกิดแห่งการเวียนว่ายตายเกิดเพราะศาสนาเซนก็มีคำสอนเรื่องสังสารวัฏและการบรรลุโมกษะ และ 3) การกระทำที่บริสุทธิ์ (สุทโธปโยคะ) (พัชรภรณ์ คชสังขสิทธิ์, 2524) กรรมในศาสนาเซนบางครั้งเรียกว่าทัณฑะ เกิดขึ้นได้ 3 ทาง ได้แก่ 1) กายทัณฑะ 2) วจิตัณฑะ 3) มโนทัณฑะ ผู้นับถือศาสนานี้เชื่อว่ากรรมดี-กรรมชั่วนั้นเกิดขึ้นได้ครบทั้ง 3 ทาง แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดซึ่งเป็นต้นตอของกรรมเหล่านี้คือ กายทัณฑะหรือกายกรรม โดยแนวคิดนี้ต่างจากศาสนาพุทธที่มองว่ามโนกรรมเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด (พิน ดอกบัว, 2555)

การจะหลุดพ้นจากกรรมต้องประกอบวัตรปฏิบัติด้วยการบำเพ็ญตบะอย่างเคร่งครัด เซนแบ่งพรตปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นไว้ 2 กลุ่ม คือพรตสำหรับคฤหัสถ์และพรตสำหรับนักบวช พรตของคฤหัสถ์จะยังไม่สามารถบรรลุถึงโมกษะได้ทันที เป็นเพียงพรตการสั่งสมที่จะนำไปสู่พรตอย่างนักบวชและจะบรรลุมรรคผลตามหลักศาสนาได้ในอนาคต ในคัมภีร์อังคะ 2 ประเภท ได้แก่ อุปาสกทศางคะ (upāsakadaśāṅga) และรัตนะกรัณทรศราวากาจาร (ratnakaraṇḍasrāvakācāra) ได้ระบุถึงพรตสำหรับคฤหัสถ์ที่ปรารถนาการหลุดพ้นจากมายาคือกิเลสที่ติดข้องอยู่กับชีวะไว้ 12 ข้อ ประกอบด้วย 1) พรต 5 (บางส่วน อนุพรต) ประการ 2) คุณพรต 3 ประการ และ 3) ศึกษาพรต 4 ประการ รวมเป็นพรต 12 ข้อ พรตตามที่กล่าวมาทั้งหมดคือหลักในการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ตามคำสอนในศาสนาเซน สาวกคฤหัสถ์ที่ปฏิบัติตามพรตอย่างเคร่งครัดจะสามารถบำเพ็ญพรตอย่างนักบวชได้ง่ายและบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ได้ง่าย (พระอานวย ฉนฺทโรจโน, 2554)

ส่วนพรตของนักบวชจะมีความเคร่งครัดและยากต่อการประพฤติปฏิบัติมากกว่าพรตของคฤหัสถ์ การบำเพ็ญพรตของพวกนักบวชในศาสนาเซนเรียกว่า ตบะ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ คือ ความเข้มงวดภายนอกและความเข้มงวดภายใน ความเข้มงวดภายนอก มี 6 อย่าง ประกอบด้วย 1) อนศยะ (anaśaya) การอดอาหาร 2) อวมาทฺริยะ (avamāudarya) 3) วฤตติปริสังขยานะ (vṛttiparisamkhyāna) การยอมรับอาหารก็ต่อเมื่อเงื่อนไขที่นักบวชได้ตั้งใจไว้บรรลุผลสำเร็จ 4) รสปริตยาคะ (rasaparityāga) การควบคุมรสชาติของอาหาร 5) วิวิกตะ ศยยาสนะ (vivikta śyāsana) การนั่งหรือนอนในที่โดดเดี่ยว และ 6) กายักเลสะ (kāyakleśa) สำหรับความเข้มงวดภายใน มี 6 อย่าง จะประกอบไปด้วย 1) ปรายศจิตตะ (prāyaścitta) การตอบแทน (ความผิด) 2) วินยะ (vinaya) การเคารพบูชา การอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลหรือสิ่งที่ควรบูชา 3) ไวยยาวฤตยะ (vāiyyāvṛtya) การให้บริการแก่นักบวช 4) สวadhayāya) การศึกษาคัมภีร์ ทั้งการฟัง การอ่าน และการซักถาม 5) วยุตสรรค (vyutsarga) การไม่ติดข้อง หมายถึง สละความเป็นเจ้าของภายนอก กล่าวคือทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ และ 6) ธยานะ (dhyāna) การตรึงตรอง ซึ่งถือว่ามีความสำคัญที่สุดในบรรดาความเข้มงวดภายในทั้งหมด เพราะก่อนที่ผู้บรรลุโมกษะจะตระหนักถึงธรรมชาติแท้จริงของตนเอง ย่อมต้องอาศัยการตรึงตรองเป็นสำคัญ (พระอานวย ฉนฺทโรจโน, 2554)

การบำเพ็ญตบะและพรตของนักบวชในศาสนาเซนมีความเข้มงวด เคร่งครัด และสุดโต่ง นักบวชในศาสนานี้บางคนจะต้องทรมานตนด้วยวิธีการที่แตกต่างกันออกไป เช่น การอดอาหาร การยืนตลอดชีวิต

(โดยไม่มีการนั่ง) หรือการนอนบนหนามแหลม เป็นต้น การทรมานตนอย่างสุดโต่งนี้เป็นผลมาจากแนวคิดเรื่องกรรมทางกายนั้นเป็นส่วนสำคัญที่สุดตามหลักศาสนา วิธีการบำเพ็ญทานและพรตเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการทรมานกายคือการฆ่ากิเลสอาสวะและทำวิบากจากกรรมเก่าบันดาลเพื่อความเข้าถึงนิพพานตามหลักศาสนา (พื้น ดอกบัว, 2555) กรรมเก่าในศาสนาเซนแบ่งเป็น 8 ลักษณะ คือ 1) ขญาณาวรณียกรรม เป็นกรรมปกปิดความรู้ต่าง ๆ ตามเป็นจริงของชีวะ 2) ทัรศนาวรณียกรรม กรรมที่ส่งผลให้ปัญญาถูกปกปิดไว้ 3) เวทณียกรรม คือกรรมที่ทำให้ชีวะซึ่งเดิมที่มีความสุขสงบให้กลับกลายเป็นความทุกข์ ความสับสนวุ่นวาย 4) โมหนียกรรม กรรมที่จะส่งผลให้หลงผิด จนทำให้เกิดกิเลส 5) อายุสกกกรรม กรรมที่กำหนดความสั้นยาวของชีวิต 6) นามกรรม กรรมที่กำหนดพื้นฐานหรือสิ่งแวดล้อมแห่งชีวิต 7) โคตรกรรม กรรมที่กำหนดตระกูลซึ่งชีวะหรือวิญญาณได้ไปเกิด และ 8) อันตรายกรรม กรรมที่เป็นตัวขัดขวางพลังงานธรรมชาติดั้งเดิมของชีวะ ขัดขวางการทำความคิด โดยกรรม 4 ข้อหลัง ศาสนาเซนถือว่าเป็นกรรมที่กำหนดสภาวะแห่งชีวิตของบุคคล (รุ่งทิพย์ กิจทำ, 2521) ซึ่งสอดคล้องกับข้อความในปุมจริยะวรรณกรรมภาษามหาราชฏริของเซนที่ระบุว่า "ซอ ต่ กเรอิ ฉาณ , สุทธี อีห สมซ้อ ย สทธาเอ | ฉะตตุณ กมมพนธึ, ปาวอิ สิทธิ น สมเทโห || ถ้าผู้สำรวมตนบำเพ็ญทานอันบริสุทธิ์นั้นด้วยศรัทธา ณ ที่นี้ เมื่อตัดพันธะแห่งกรรมแล้ว ย่อมได้รับความสำเร็จอย่างไม่ต้องสงสัย (ปุมจริยะ อั้งอิงใน บุนชริกา บุญโญ, 2562)

สรุปว่ากรรมในศาสนาเซนคือการการกระทำ 3 ทาง เรียกว่า 3 ทัณตะ โดยเน้นที่กายทัณตะ (กรรมที่เกิดขึ้นทางกาย) คือส่วนสำคัญที่สุด การบำเพ็ญตบะของนักบวชในศาสนานี้จึงมุ่งมั่นต่อการทรมานร่างกายเป็นหลักการเพื่อบรรลุนิพพาน ซึ่งแยกออกเป็นพรตสำหรับคฤหัสถ์และพรตสำหรับบรรพชิต โดยท้ายที่สุดการฝึกพรตจะทำให้เข้าถึงนิพพานอันเป็นความสุขนิรันดร์อย่างแท้จริง

แนวคิดเรื่องกรรมในศาสนาพุทธ

ศาสนาพุทธเป็นอีกศาสนาที่มีต้นกำเนิดมาจากอินเดีย เกิดขึ้นราว 600-400 ปี ก่อนคริสตกาล ศาสดาของศาสนาพุทธคือพระสิทธัตถะโคตมพุทธเจ้าหรือพระพุทธเจ้าโคตม หลักธรรมคำสอนของศาสนานี้บรรจุอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนา (Snellgrove et al., 2021) พระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ 1) พระวินัยปิฎก 2) พระสุตตันตปิฎก และ 3) พระอภิธรรมปิฎก นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์อธิบายข้อความในพระไตรปิฎกตามลำดับ เรียกว่า คัมภีร์อรรถกถา (Oskar von, 1990) โดยคำอธิบายเรื่องกรรม วิบากแห่งกรรม สังสารวัฏ ตลอดจนวิธีปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นกรรมและสังสารวัฏก็ปรากฏอยู่ในคัมภีร์เหล่านี้

กรรมในศาสนาพุทธประกอบด้วยกรรมทางกาย วาจา และใจ เช่นเดียวกับศาสนาเซน แต่ศาสนาพุทธให้ความสำคัญกับกรรมทางใจคือมโนกรรมมากที่สุด สังคิตีสูตรในทีฆนิกายสุตตันตปิฎก (พระไตรปิฎกสยามรัฐ ฉบับภาษาบาลี มหามกุฏราชวิทยาลัย: 11/228/163) ได้แบ่งกรรมออกเป็น 2 ประเภทตามลักษณะการกระทำ คือดีหรือชั่ว ได้แก่ 1) กุศลกรรม (กรรมดี) และ 2) อกุศลกรรม (กรรมชั่ว) ศาสนาพุทธได้อธิบายว่ากรรมและวิบากที่เกิดขึ้นจากกรรมเหล่านี้คือตัวสนับสนุนให้สัตว์ทั้งหลายต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ หากได้

ประกอบกุศลกรรมทางไว้ก็จะได้รับผลบุญ ส่งผลให้มีความสุขกาย สุขใจ ได้บังเกิดในภพภูมิที่ดี เรียกว่า สุกตihakได้ประกอบกุศลกรรมไว้ก็จะประสบกับความทุกข์ยากลำบากทั้งกายและใจ ได้บังเกิดในภพภูมิที่ไม่ดีงาม เรียกว่า ทุกต

สังคิตสูตรในทีฆนิกายและกุกกุโรวาทสูตรในมัชฌิมนิกาย (พระไตรปิฎกสยามรัฐ ฉบับภาษาบาลี มหามกุฏราชวิทยาลัย: 13/84-90/64-69) ได้จำแนกกรรมโดยแสดงลักษณะของกรรมไว้ 4 ประเภท ได้แก่ 1) กรรมดำ มีวิบากดำ, 2) กรรมขาว มีวิบากขาว, 3) กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว, และ 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว “จตตาริ กมmani อตถาสุโ กมม กณห์ กณหวิปาก อตถาสุโ กมม สุกก สุกกวิปาก อตถาสุโ กมม กณหสุกก กณหสุกกวิปาก อตถาสุโ กมม อกณหสุกก อกณหสุกกวิปาก กมมกขาย สัตตติ ฯ” กรรม 4 อย่าง (ได้แก่) 1) ผู้ที่มีอายุทั้งหลาย กรรมเป็นฝ่ายดำ มีวิบากเป็นฝ่ายดำมีอยู่ 2) ผู้ที่มีอายุทั้งหลาย กรรมเป็นฝ่ายขาว มีวิบากเป็นฝ่ายขาวมีอยู่ 3) ผู้ที่มีอายุทั้งหลาย กรรมที่เป็นทั้งฝ่ายดำและฝ่ายขาว มีวิบากทั้งฝ่ายดำฝ่ายขาวมีอยู่ (และ) 4) ผู้ที่มีอายุทั้งหลาย กรรมที่ไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมมีอยู่ ฯ (พระไตรปิฎกสยามรัฐ ฉบับภาษาบาลี มหามกุฏราชวิทยาลัย: 11/2256/242)

จากข้อความจะเห็นว่าในสังคิตสูตรและกุกกุโรวาทสูตรคือการแบ่งกรรมตามลักษณะที่มนุษย์ได้กระทำและจะต้องได้รับวิบากจากกรรมนั้น ๆ ส่วนคัมภีร์มโนรปุรณิ อรรถกถาอังคุตตรนิกาย (อังคุตตรนิกายภูทกคามโนรปุรณิ, 2535) ได้นำแนวคิดเรื่องกรรมมาแสดงไว้เพิ่มเติม โดยมีการจำแนกกรรมในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาไว้ 11 ประเภท การจำแนกประเภทกรรมในอรรถกถามโนรปุรณิมีลักษณะใกล้เคียงกับปกรณ์วิเสสชื่อวิสุทธิมรรค ในวิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ได้แสดงกรรมไว้ 3 ลักษณะใหญ่ ๆ ประกอบด้วย (1) กรรมให้ผลตามคราว 4 ประเภท (2) กรรมให้ผลตามลำดับ (ก่อน-หลัง) 4 ประเภท และ (3) กรรมให้ผลตามหน้าที่ 4 ประเภท รวม 12 ประเภท การจำแนกกรรมในมโนรปุรณิก็คล้ายกับวิสุทธิมรรค แต่ต่างกันที่ในมโนรปุรณิไม่มี โอโสิกรรม (กรรมให้ผลสำเร็จแล้ว)

ศาสนาพุทธมีแนวคิดเรื่องกรรมและวิบากกรรมที่ละเอียดซับซ้อนดังที่ได้เสนอไปแล้วข้างต้น ทั้งนี้ เพราะกรรมในศาสนาพุทธมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องนิยาม (กฎ) ต่าง ๆ ด้วย นิยาม คือกฎหรือการกำหนดกรรมที่จะส่งผลให้แก่สรรพสัตว์ได้ในศาสนาพุทธ มี 5 อย่าง ได้แก่ 1) อุตุนิยาม คือกฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิละเอียดหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะดินน้ำอากาศและฤดูกาลอันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์ 2) พินนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุ์กรรมเป็นต้น 3) จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต 4) กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือกระบวนการให้ผลของการกระทำ 5) ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย. ดูเพิ่มเติมในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2554) รวมถึงความเชื่อมโยงผลกรรมกับสังสารวัฏที่สัตว์ทั้งหลายต้องไปอุบัติในภพต่าง ๆ ไม่จบสิ้น แต่ในศาสนาพุทธก็มีแนวคิดเรื่องนิพพานหรือการหลุดพ้นจากบ่วงกรรม ทำให้ข้ามพ้นสังสารวัฏได้เช่นเดียวกับแนวคิดเรื่องโมกษะและนิพพานในศาสนาพราหมณ์และศาสนาเชน การข้ามพ้นจากวัฏฏะคือการเวียนว่ายตายเกิดในศาสนาพุทธต้องอาศัยหลักปฏิบัติ 8 ประการ เรียกว่า “อริยมรรคมีองค์ 8” ประกอบด้วย 1) สัมมาทิฐิ

ความเข้าใจอย่างถูกต้อง, 2) สัมผัสกับปะ ความใฝ่ใจอย่างถูกต้อง, 3) สัมมาวาจา การพูดจาถูกต้อง (เหมาะสม), 4) สัมมากัมมันตะ การกระทำที่ถูกต้อง, 5) สัมมาอาชีวะ การดำรงชีพอย่างถูกต้อง, 6) สัมมาวายามะ ความพากเพียรอย่างถูกต้อง, 7) สัมมาสติ การมีใจระลึกรู้ถึงอย่างถูกต้อง, และ 8) สัมมาสมาธิ การตั้งใจแน่วแน่อย่างถูกต้อง (พัชราภรณ์ ศษสขสส, 2524) โดยมีวิธีทั้ง 8 อย่างนี้ เป็นแนวทางที่จะนำพาผู้ปฏิบัติไปสู่หนทางพ้นทุกข์คือการดับสิ้นกิเลสตัณหาอันจะเป็นบ่อเกิดกรรมและวิบากกรรมในสังสารวัฏได้ (รุ่งทิพย์ กิจทำ, 2521) อริยมรรคเหล่านี้เป็นวิธีการที่ต่างจากวิธีการของศาสนาอื่นที่เน้นการฝึกตนด้วยการทรมานร่างกายอย่างสุดโต่ง ในขณะที่อริยมรรคในศาสนาพุทธไม่นับเป็นความสุขขัลลิกานุโยคและอรรถกถาญาณุโยค แต่เป็นทางปฏิบัติสายกลางซึ่งเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา

จากที่กล่าวมา กรรมในศาสนาพุทธนั้นมีความละเอียดซับซ้อน ในพระไตรปิฎกอธิบายว่ากรรมคือการกระทำที่เกิดขึ้นทางกาย วาจา ใจ มีการแบ่งประเภทไว้แตกต่างกัน ทั้งกรรม 2 ประเภทและกรรม 4 ประเภท ซึ่งแบ่งตามลักษณะของดี-ชั่วและลักษณะของผลวิบาก 4 อย่าง ส่วนคัมภีร์อรรถกถาและคัมภีร์ปกรณ์วิเสสมีความเห็นเรื่องกรรมคล้ายกัน โดยแบ่งกรรมเป็น 3 ลักษณะ คือ กรรมให้ผลตามคราว กรรมให้ผลตามลำดับ และกรรมให้ผลตามหน้าที่ กรรมในศาสนาพุทธมุ่งเน้นเรื่องกรรมทางใจเป็นสำคัญเพราะการทำความดีแต่ละอย่างล้วนเกิดขึ้นจากความคิด (ใจ) ก่อนเสมอ ศาสนาพุทธมีแนวคิดเรื่องสังสารวัฏ การหลุดพ้นจากสังสารวัฏปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 8 ประการ จึงจะข้ามพ้นกรรมทั้งหลายได้อย่างเด็ดขาด

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมในบริบทของอารยธรรมอินเดียโดยเน้นศึกษาจาก 3 ศาสนาหลักตามที่ได้นำเสนอไว้ข้างต้น ผู้เขียนอาจสรุปข้อมูลเหล่านี้ลงในตารางเพื่อให้ง่ายต่อการอภิปรายข้อมูล ดังนี้

กลุ่มศาสนา	ศาสนาประเภท		มีการจำแนกประเภทของกรรมชัดเจน	ประเภทของกรรมที่สำคัญ	หนทางพ้นกรรมในวัฏฏะ		
	เทว-นิยม	อเทว-นิยม			ขึ้นอยู่กับพระผู้เป็นเจ้า	ยึดพิธีกรรมในพระเวท	ปฏิเสธพระผู้เป็นเจ้าและพระเวท
พราหมณ์	✓		✓	—	✓	✓	—
เชน		✓	✓	กายกรรม	—	—	✓
พุทธ		✓	✓	มโนกรรม	—	—	✓

ตารางที่ 1: ตารางเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกรรมในศาสนาพราหมณ์ ศาสนาเชน และศาสนาพุทธ

เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกรรมของศาสนาทั้ง 3 ในตารางจะเห็นว่าศาสนาเหล่านี้เห็นพ้องกันในเรื่องการจำแนกประเภทของกรรม 3 ทาง ได้แก่ กายกรรม วชิกรรม และมโนกรรม โดยศาสนาพราหมณ์ที่เป็นเทวนิยม นั้นมีคำอธิบายเรื่องกรรมมาตั้งแต่แรก ยุคพระเวทซึ่งเป็นยุคแรกของศาสนาพราหมณ์ยังไม่ปรากฏรายละเอียดเรื่องกรรมมากนัก ส่วนใหญ่เป็นแนวคิดที่ยึดโยงกับความเชื่อเรื่องพลังอำนาจของพระเป็นเจ้า รวมถึงพิธีกรรมบวงสรวงตามแนวทางของคัมภีร์พระเวท อันเป็นผลมาจากความเชื่อว่าพระเป็นเจ้าคือผู้สร้างผู้บันดาลทุกสรรพ

สิ่งแกให้มนุษย์ ภายหลังเมื่อยุคอุปนิษัทของศาสนาพราหมณ์เกิดแนวคิดเรื่องโมกษะคือความหลุดพ้นกรรมใน วัฏฏะ ส่งผลให้แนวคิดเรื่องกรรมและการพ้นกรรมเริ่มเกี่ยวข้องกับการประกอบความดีระดับสูงนั่นคือการฝึก กาย วาจา ใจให้บริสุทธิ์ตามหลักศาสนา โดยที่สถานะของพระเป็นเจ้าต่าง ๆ และคัมภีร์พระเวทยังคงมีความ ศักดิ์สิทธิ์สำหรับผู้คนในศาสนาพราหมณ์ ส่วนศาสนาเชนและศาสนาพุทธได้อธิบายแนวคิดเรื่องกรรมคล้ายกัน ตั้งแต่การปฏิเสธพระเป็นเจ้าไปจนถึงหลักการในพระเวท ศาสนาเชนให้ความสำคัญกรรมทางกายและผลกรรม เก่าบันดาลเป็นหลัก ในขณะที่ศาสนาพุทธให้ความสำคัญกับโมกษะว่าเป็นต้นตอของกรรมทางกายและกรรม ทางวาจา ความหลุดพ้นจากกรรมในศาสนาทั้ง 2 เป็นรูปแบบของการฝึกฝนปฏิบัติไม่เกี่ยวข้องกัพิธีกรรมและ ความศักดิ์ของพระเป็นเจ้า ศาสนาเชนใช้การบำเพ็ญตบะทางกายที่แยกออกเป็นความเข้มงวดภายนอกและ ความเข้มงวดภายใน 12 อย่าง แต่ศาสนาพุทธจะปฏิบัติตามทางสายกลางเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา อันได้แก่ มรรค 8

แนวคิดเรื่องกรรมและการหลุดพ้นของศาสนาเหล่านี้มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะ ศาสนาพราหมณ์ที่มีความเชื่อผูกติดอยู่กับเทพเจ้าและอำนาจลึกลับของเทพเจ้า ทำให้ความความคิดความเชื่อ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมอินเดียมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและดำรงชีวิตโดยอาศัยหลักปฏิบัติหรือ แนวทางที่ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ทางศาสนาเป็นหลัก ส่วนแนวคิดเรื่องกรรมของศาสนาเชนและศาสนาพุทธอาจ เป็นการรับเอาอิทธิพลแนวคิดเดิมมาจากพราหมณ์ซึ่งมีความเก่าแก่กว่าศาสนาอื่น ๆ ในอินเดีย แต่เนื่องจาก ศาสนาเชนและศาสนาพุทธเป็นนอเทวนิยม คำอธิบายเรื่องกรรม สังสารวัฏและการหลุดพ้นจึงมีหลักการที่ต่าง ออกไปจากพราหมณ์ที่ให้ความสำคัญกับเทพเจ้าและการบวงสรวงบูชา อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องกรรมและ ความเชื่อทางศาสนาโดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธกลับแพร่หลายไปไกลกว่าศาสนาเชน แม้ศาสนาเชนจะเป็นนอเทวนิยมเช่นเดียวกับศาสนาพุทธ แต่ข้อจำกัดเรื่องวัตรปฏิบัติและการเดินเพื่อเผยแผ่หลัก คำสอนของศาสนาเชนเป็นสิ่งที่ทำได้ยากและเป็นเรื่องผิดกฎหมายในหลาย ๆ ดินแดน การบำเพ็ญพรตหรือวัตร ปฏิบัติด้วยการทรมานร่างกายอย่างสุดโต่งและการเปลือยกายในสถานที่สาธารณะทำให้การเผยแผ่คำสอนของ ศาสนาเชนกระทำไม่ได้เฉพาะในอินเดียเท่านั้น ในขณะที่ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธมีคนนับถือเป็นจำนวน มากในปัจจุบัน ซึ่งอาจเป็นเพราะการเผยแผ่ศาสนาทั้ง 2 นี้มีความสะดวกมากกว่า ดังนั้น จึงส่งผลให้ความเชื่อ ทางศาสนา รวมถึงแนวคิดเรื่องกรรมในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธกลายเป็นหลักคำสอน หลักปฏิบัติ รวมถึงหลักในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่สามารถแพร่หลายได้อย่างกว้างขวางมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

สรุป

กรรมในบริบทของอารยธรรมอินเดียจาก 3 ศาสนาหลัก ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์, ศาสนาเชน, และ ศาสนาพุทธ ผลการศึกษาพบว่าศาสนาพราหมณ์สามารถแบ่งแนวคิดเรื่องกรรมไว้ เป็น 2 ยุคหลัก คือยุคพระ เวทและยุคอุปนิษัท ยุคพระเวทซึ่งเป็นยุคเริ่มแรกถือว่าเทพเจ้าคือพระเป็นเจ้าสูงสุดเหนือสรรพสัตว์และเป็นผู้ กำหนดผลกรรมแก่มนุษย์ได้ ดังนั้นในยุคพระเวทจึงให้ความสำคัญกับพิธีกรรมบวงสรวงบูชาที่จะทำให้พระเป็น เจ้าพอใจตามหลักการของพระเวท แต่ยุคอุปนิษัทที่เกิดแนวคิดเรื่องสังสารวัฏและโมกษะคือการหลุดพ้นกรรม

โดยการเข้าถึงพรหมัน ยุคนี้การบวสรวงบวชและการให้ทานต่าง ๆ เป็นเพียงความดีระดับธรรมดา ในขณะที่การจะเข้าสู่โมกษะจำเป็นต้องทำกรรมดีสูงสุดคือการชำระกาย วาจา ใจให้บริสุทธิ์เพื่อเป็นการขัดเกลากิเลสมายาที่พระเป็นเจ้าสร้างขึ้นเพื่อให้สัตว์ต้องติดข้องอยู่ในสังสารวัฏ

ศาสนาเซนและศาสนาพุทธอธิบายว่ากรรมคือการกระทำ 3 ทาง ได้แก่ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ซึ่งศาสนาเซนนั้นให้ความสำคัญสูงสุดกับกายกรรมและกรรมเก่า แต่ศาสนาพุทธให้ความสำคัญกับมโนกรรมที่เป็นบ่อเกิดของกรรมอื่น ๆ ทั้งปวง หลักการพ้นทำลายกรรมเพื่อเข้านิวาระหรืออินพพานในศาสนาเซนต้องอาศัยการบำเพ็ญพรตซึ่งเป็นการฝึกตนด้วยทรมานร่างกายอย่างหนักเรียกว่าความเข้มงวดภายนอก 6 อย่างและความเข้มงวดภายใน 6 อย่าง ในขณะที่แนวทางของศาสนาพุทธคือการปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 8 ประการที่เป็นทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับข้ามพ้นกิเลสตัณหาและบ่วงกรรมทั้งปวงในพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- เกื้อพันธุ์ นาคบุปผา. (2520). *พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต บาลี และวรรณคดีไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คมกฤษ อยู่เต็กเค่ง. (2561). *ทำความเข้าใจ “พระเวท” สูดยอศัมภีร์ของพราหมณ์-ฮินดู ตอนที่ 1 “สรรพความรู้”*. มติชนสุดสัปดาห์. สืบค้น 9 กันยายน 2567 จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_133164
- จันทร์ศิริ แทนมณี. (2522). *พระพรหมในวรรณคดีบาลีและสันสกฤต*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำลอง สารพัฒน์. (2530). *ประวัติวรรณคดีสันสกฤต*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เดือน คำดี. (2559). *พระเวทในสายตาแห่งพุทธปรัชญา*. *วารสารราชบัณฑิตยสภา*, (41)2, 68-111.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2560). *ปรัชญาอินเดียสมัยโบราณ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บุญทริกา บุญโญ. (2562). *ลักษณะเด่นของตัวละครราวณะใน ปฐมจริยะ ของวิมลสุริ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพุทธโฆสะ. (2554). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- พระมหาโกมล กมโล และ พระเทพสุวรรณเมธี. (2559). *เรื่องเกณฑ์การตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาอุนิชท์: วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ*. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, (2)1, 90-101.

- พระมหาธนกร สุขเสริม. (2541). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกและคัมภีร์อุปนิษัท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระมหาวันดี กนตวิโร. (2561). *การศึกษาวิเคราะห์อภิปรัชญาในคัมภีร์ภควัทคีตา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอำนวย ฉันทโรจน์. (2554). *การศึกษาเชิงเปรียบเทียบสังสารวัฏระหว่างพุทธปรัชญาเถรวาทกับศาสนาเซน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะศาสนาและปรัชญา: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พัชรภรณ์ คชสังข์สีห์. (2524). *ทรรศนะเรื่องการติดข้องและความหลุดพ้นในปรัชญาเซน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิน ดอกบัว. (2555). *ปวงปรัชญาอินเดีย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2535). *มนोरธปุณณาม อังคุตตรนิกายสุตถกถา 2*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2556). *พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- รุ่งทิพย์ กิจท่า. (2521). *การศึกษาเปรียบเทียบทรรศนะเรื่องกรรมในพุทธปรัชญากับปรัชญาเซน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไวกพ กฤษณสุวรรณ. (2561). *ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สวามี ประภาวณันทะและเฟรเดอริก แมนเชสเตอร์. (2500-2503). *Eight Upanishads*. แปลโดย กิ่งแก้ว อัทธากร. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- Frits, S. (2008). *Discovering The Vedas*. New Delhi; New York: Penguin Books.
- Gunvant B. (2012). *Āgama*. Mumbai: Global Jain Aagam Mission.
- Johnson, W. (2009). *Upaniṣad(s)*. In *A Dictionary of Hinduism*: Oxford University Press. Retrieved on April 2, 2024, from <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780198610250.001.0001/acref-9780198610250-e-2551>.
- Oskar von, H. (1996). *A Handbook of Pali Literature*. Berlin: De Gruyter.
- Olivelle, Patrick. (2017). *Upanishad*. Encyclopedia Britannica. Retrieved on May 30, 2024, from <https://www.britannica.com/topic/Upanishad>.
- Snellgrove, D. et al. (2021). *Buddhism*. Encyclopedia Britannica. Retrieved on April 20, 2024, from <https://www.britannica.com/topic/Buddhism>.
- Strohl, G. et al. (2021). *Jainism*. Encyclopedia Britannica. Retrieved on May 5, 2024, from <https://www.britannica.com/topic/Jainism>.